

Левківський М.В. Формування професійної компетентності вчителя (засобами історико-педагогічного краєзнавства) / М.В. Левківський // Вісник Київського міжнародного університету. – Вип. 4. – К.: КиМУ, 2004. – С. 137-146.

Михайло Васильович Левківський,
доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

УДК 371.07

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ (ЗАСОБАМИ ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА)

Аналізуються можливості історико-педагогічного краєзнавства у напрямі формування професійної компетентності майбутніх вчителів у ВНЗі.

Ключові слова: професійна компетентність вчителя, засоби формування, історико-педагогічне краєзнавство, науково-дослідницька діяльність студентів.

У Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті чітко окреслені підходи до оновлення завдань та змісту освіти, зокрема й вищої, на сучасному етапі національного духовного відродження в Україні з тим, щоб наша освітня галузь у недалекому майбутньому змогла інтегруватися у світовий освітній простір, а також забезпечувала реалізацію у навчальному процесі найсучасніших (новітніх) технологій. Цим самим здійснюватиметься особистісно орієнтоване навчання, котре забезпечуватиме оптимальний розвиток кожного учня вищої школи.

Зазначимо, що проблеми методологічної підготовки майбутніх вчителів знайшли своє відображення у роботах В.Андрущенка, І.Беха, І.Зязюна, Н.Ничкало, О.Сухомлинської та ін. Теоретичні засади цього процесу відбиті у працях Л.Артемової, О.Дубасенюк, В.Лазової та ін. Прикладні аспекти підгото-

вки вчителів досліджують В Кравець, С.Сисоєва, Л.Пуховська та ін. Проте, враховуючи нову соціокультурну ситуацію, надто мало аналізуються засоби історико-педагогічного краєзнавства у цьому напрямі.

У сучасній теорії професійної освіти досить чітко утвердились репродуктивний, частково-пошуковий і творчий рівні професійної компетентності вчителя. *Під професійною компетентністю ми розуміємо здатність вчителя до проектування, моделювання власної діяльності у системі “людина – людина” для вирішення навчально-виховних задач, що сприяють оптимізації особистісного зростання учня та його здатності до подальшої самореалізації у життєдіяльності.*

За даними американської педагогічної психології і педагогічних технологій найвищий рівень компетентності вчителя успішно зміцнюється протягом 4-5 років його професійно-педагогічної діяльності. У вітчизняній теорії професійної освіти домінують протилежні тенденції. Останні розкривають те, що вже на 3-4 курсах ВНЗу у майбутніх вчителів доречно розвивати здатність до творчості. Виходячи із зазначеного вище доцільно констатувати, що значні можливості (резерви) у цьому напрямі має навчально-наукова і пошукова самостійна діяльність майбутніх вчителів. Така, за нашим переконанням, має пов’язуватись із краєзнавчими (регіональними) історико-педагогічними пошуками самих студентів.

Тим більше, що за останнє десятиліття в історико-педагогічній науці України все плідніше утверджується регіональний підхід, оскільки у кожному з її куточків заново відкривається чимало видатних, талановитих імен в освітній галузі, котрі за радянської доби замовчувалися, а їхні праці знаходилися в архівах спецхорони КГБ СРСР. Крім того, за цей час з’явилася ціла низка історико-педагогічних досліджень, котрі віддзеркалюють ретроспективу різних напрямків просвітництва й національного виховання у Галичині, Волині, Слобожанщині у Придніпров’ї, на Донеччині та у Таврійському краї.

У цьому зв’язку варто відзначити, що за своєю сукупністю коротко названі напрями досліджень із зазначених вище регіонів можна кваліфікувати як

історико-педагогічне краєзнавство. *Під останнім ми розуміємо сукупність національного регіонального, народного й науково-педагогічного досвіду, спрямованого на морально-духовний розвиток підростаючих поколінь і підготовки їх до життєтворчості й життєдіяльності.*

Зазначимо, що розвиток історико-педагогічного краєзнавства як суспільно-культурницького явища не є випадковим. Крім попередньо-названих причин, варто додати й вказати на ту, що в Україні з 1990 року діє Всеукраїнське товариство краєзнавців (голова - академік НАН України П.Тронько), видається відповідний журнал, а також створені регіональні відділення. Про необхідність виділення історико-педагогічного краєзнавства в Україні як складової історико-педагогічної науки можна стверджувати ще й тому, що за останнє десятиліття у загальному краєзнавстві чітко виокремилися такі його напрями: літературне, географічне, культурологічне, історичне, етнологічне.

Загалом, як складову окреслених вище напрямів краєзнавства (з подальшою інтерпретацією зібраних матеріалів і презентацією серед широкого загалу дітей і шкільного юнацтва) можна виділити й шкільне краєзнавство. Останнє широко використовувалося як засіб навчання у 20-ті рр. XX століття в УРСР. Проте на початку 30-х цей важливий чинник загального розвитку й навчання школярів був ліквідований відповідними постановами тодішньої партії і влади.

В освітньому аспекті для майбутніх вчителів доречним є знайомство з історико-педагогічним краєзнавством Волині-Житомирщини (Житомир був центром Волинської губернії з 1801 по 1937 роки). За останнє десятиліття здобуто певний досвід таких дослідів. Передовсім, у 1991 році відновлена діяльність Товариства дослідників Волині, а його президентом став місцевий краєзнавець, кандидат географічних наук М.Костриця (це товариство було започатковане у м.Житомирі у 1900 році аматорами Ю.Коробкою і В.Кравченком, а в його роботі брали участь відомі на той час дослідники з Києва, Харкова, Москви, Санкт-Петербурга). Загалом, ретроспективу освіти й національного виховання нашого краю досліджують вчені Житомирського педуніверситету (Н.Бовсунівська, О.Борейко, С.Коляденко, М.Красько, М.Крук, М.Левківський,

Опанасюк, Н.Сейко, Н.Рудницька) у царині діяльності громадських просвітницьких товариств, польського, українського, російського, німецького, чеського та єврейського шкільництва. Така низка пошуків пов'язана з тим, що Волинь у XIX - 20-х рр. XX століття можна назвати унікальним регіоном, який населяли саме ці нації, кожна з яких долучалася до загального внеску значної частки культури, традицій, а також освітньо-виховного досвіду підготовки дітей та молоді до праці й життя в суспільстві.

Зазначимо, що передумовою пошуків є й те, що всі дореволюційні архіви Волинської губернії зберігаються у м.Житомирі. Між іншим, до загальної скарбниці історії педагогіки України (у напрямку історико-педагогічного краєзнавства) з нашого краю можна віднести чимало яскравих матеріалів з освіти, просвітництва, виховання, а також чимало яскравих постатей, котрі народилися й працювали у нашому краї.

До таких, перш за все, варто віднести родину Косачів (саме у цій сім'ї у м.Новоград-Волинську й народилася геніальна письменниця Леся Українка). На жаль, надто розпорошеними є архіви часто-густо трагічно-драматичної долі цієї родини. Проте й наявні відомості дозволяють стверджувати, що насамперед шляхом самоосвіти (як це підтвердила Леся Українка) людина може досягти високого злету. Саме так Леся Українка підтвердила статус мовознавця-поліглота (знала більше 10 мов), видатного письменника, науковця (після впорядкування наукових, архівних матеріалів, її практичної допомоги у наукових перекладах з англійської дядьку, професору М.Драгоманову у Софії (у перекладі англійською матеріалів до наукової праці) він назвав її вченим). Відомо, що Леся Українка підготувала етнографічну монографію "Пісні, казки і легенди Новоград-Волинського й Ковельського повітів" а також - підручник з історії стародавнього світу для молодшої сестри.

Доречно назвати з нашого краю й професора В.Кравченка, одного із фундаторів Наукового товариства дослідників Волині. У 20-ті рр. він очолював науково-дослідний музей Волині, керував групою аспірантів, написав дві етнографічні монографії (в архіві Інституту мистецтвознавства, фольклору й етнології).

гії НАН України ім. М.Рильського знаходиться фонд цього вченого), посібники, зі шкільного краєзнавства для вчителів і учнів. Під його керівництвом у тодішніх школах створювалися краєзнавчі музеї й куточки, здійснювалася підготовка вчителів-аматорів на базі самого музею. На жаль, у 1930 році радянська влада закрила науково-дослідний музей Волині (змусили закрити й аспірантуру, а самих аспірантів перевели до Харкова, за умови заміни наукового керівника). Сам же професор змушений був пізніше заробляти на прожиття двірником у Катеринославському музеї (нині - м. Дніпропетровськ). Жахливо, що його гідним "начальником" на той час був сторож цього ж музею, академік Д.Яворницький (замість вченої посади обіймав саме таку – найнижчу). Останні роки В.Кравченко був на утриманні сина у м.Ростові-на-Дону.

У м. Брусилові на Житомирщині народився професор Іван Огієнко, автор біля 50 монографій, понад 1500 статей, більше 10 підручників і посібників. Він був Міністром культури і віросповідань УНР, ректором ІІ Українського університету (м. Кам'янець-Подільський), професором-викладачем у м.Варшаві, Брно, Монітобі, деканом Святої Колегії Андрія Первозванного у Канаді, митрополитом УАПЦ.

Майже чверть віку (1927-1952) свого життя присвятив перекладу Біблії українською. Для цього попередньо вивчив древньогрецьку, єврейську, древньогрецьку, грецьку, сербську, болгарську, староукраїнську (так він кваліфікував старослов'янську), російську, польську, німецьку, англійську і, природно, українську, а також написав "Методологію перекладу Святого Письма". У такий спосіб переклад Біблії став найбільш точним, оскільки вчений шукав співпадання значення слів у декількох мовах.

Лондонське Біблійне товариство (у 1962 р.) гідно оцінило цей життєвий подвиг вченого. Проте, крім золотої медалі цього товариства, професор, митрополит Іларіон повного душевного спокою так і не отримав (на жаль, як і раніше у православних храмах Житомирщини УПЦ Московського патріархату Біблія читається не завжди зрозумілою людям церковнослов'янською).

Отже, проілюстровані краєзнавчі приклади яскравих визначних і поміт-

них персоналій, природно, потребують наукового аналізу й узагальнення. Все це ще раз підтверджує здійснення пошуків у напрямку історико-педагогічного краєзнавства.

Цей напрям передовсім враховує на онтологічному й методологічному рівнях принципи, які вже утвердилися в історико-педагогічній науці (науковості, системності, історизму, логічного взаємозв'язку, культуровідповідності). На наш погляд, до таких варто віднести й принцип регіональності. Загалом врахування означених принципів вченими-дослідниками і претендентами в історико-педагогічну науку полягає у тому, щоб об'єктивно аналізувати історико-освітні процеси, виявляти при цьому суттєві протиріччя становлення і розвитку цих явищ, а також показувати етапи цих складних процесів і, шляхом теоретичного аналізу й узагальнення, окреслювати певні тенденції. Все це дозволить отримати цілісне історико-педагогічне знання про той чи інший регіон нашої України.

Природно, що історико-педагогічне краєзнавство, як складова історико-педагогічної науки повинно мати власну джерельну базу. До такої, на наше тверде переконання, варто віднести: народно-традиційні, регіональні засоби виховання дітей та молоді, діяльність громадських товариств, організацій у галузі просвітництва, приклади діяльності видатних постатей, відомих родин у вихованні дітей конкретного краю, досвід культурницько-подвижницької діяльності, науково-педагогічну діяльність видатних, відомих вчених, методистів у певному регіоні України. Загалом цей напрямок історико-педагогічної науки все чіткіше окреслюється у пошуках молодих вчених. Все це потребує відповідного наукового-методичного забезпечення. Очевидно, у зв'язку з цим, Відділенню теорії й історії педагогіки (академік АПН України О.Сухомлинська), лабораторії історії педагогіки Інституту педагогіки АПН України (кандидат пед. наук Л.Березівська) доцільно було б очолити групу істориків-педагогіки для написання передовсім аспірантам й студентам-магістрантам посібника з технології проведення таких дослідів з відповідним забезпеченням їх теоретичною, технологічною і методичною базою.

Аналіз наявних науково-пошукових матеріалів в Україні з історико-

педагогічного краєзнавства та їх результати дають підстави стверджувати, що вже зараз є нагальна потреба в уточненні програми з "Історії педагогіки" для вищих педагогічних навчальних закладів із урахуванням принципу регіональності.

Чимало яскравих самобутніх імен вчених, культурологів, письменників, педагогів ХХ сторіччя у різних регіонах України потребують подальших досліджень, зокрема й студентами-пошукачами. У зв'язку з цим, кардинально змінюється система технологій вивчення зокрема курсу "Історія педагогіки" з репродуктивного до частково-пошукового й творчого.

Для формування проєктивних вмінь та вмінь наукового аналізу студенти оволодівають сучасними прийомами самостійного опрацювання навчально-наукової літератури, уміннями індивідуально-творчого обов'язкового опрацювання джерел видатних представників світової і вітчизняної педагогіки. Уміння аналізу, порівняння, співставлення та вмінь екстраполяції ідей класиків педагогіки на наше сьогодення формують у студентів у процесі проведення семінару-практикуму із зазначеного вище курсу. Поглибленню частково-пошукових, дослідницьких вмінь студентів сприяють такі види діяльності як написання рефератів, виконання завдань з підготовки творчих ускладнених робіт, продумування відповідей до проблемних завдань, завдань з педагогічного діалогу (полілогу).

Особливо, серед нових технологій варто виділити формування вмінь моделювання, прогнозування, творчих вмінь (які в теорії В.Станіславського кваліфікуються як здатність до вільного перевтілення). Саме такі, за нашим переконанням, доцільно формувати, використовуючи методи синектики і маєвтики, зокрема, спираючись передовсім на творчі здобутки В. да Фельтре, Я.Коменського, Ж.-Ж.Руссо, Л.Толстого, К.Ушинського, В.Сухомлинського. Саме ці класики педагогіки виділяють головну особливість навчальної суб'єкт-суб'єктної взаємодії вчителя і дітей у природі: здатності до сприймання останньої, передовсім, на емоційному рівні шляхом переживання (у такий спосіб всі природні об'єкти сприймаються і переживаються дітьми як живі).

Ці особливості методів синектики і маєвтики, як засобів формування у студентів умінь ідентифікації, перевтілення, емпатії віддзеркалюються у них у процесі проведення семінару-практикуму, передовсім, шляхом усвідомлення розвитком елементів творчого мислення. На цій основі у студентів формуються творчі комунікативні, пізнавальні й організаційні уміння, які є основою становлення педагогічної культури, яка, у свою чергу, через механізм рефлексії, слугує основою їх майбутньої професійної компетентності. Природно, що така діяльність у реальній практиці має доповнюватися виконанням студентами ускладнених завдань, рефератів та участю у інших видах навчально-пошукової діяльності.

Процес вивчення курсу “Історія педагогіки” у ВНЗі має завершуватись формуванням науково-пошукових умінь студентів (як засвідчує наш 20-ти річний досвід, студенти оволодівають здатністю самостійного опрацювання й аналізу матеріалів Житомирського обласного державного архіву з комплексної проблеми дослідження “Велика Волинь: історія освіти”). У зв’язку з цим, студентам попередньо пропонується тематика пошуку з різних напрямків розвитку освітньої галузі у нашому краї (природно, що студентські студії мають будуватися на добровільних засадах у рамках відповідної проблемної групи).

Зазначимо, що оптимальними претендентами такої групи могли б бути студенти з історико-філологічного факультету, оскільки вони до 3-го курсу знайомляться з основами джерелознавства, документознавства, архівної справи, історіографії та з технологією пошукової діяльності в архівах. Все ж при активній співпраці викладача і студентів, як засвідчує наш досвід, до цієї діяльності здатні долучатися студенти всіх факультетів педагогічних ВНЗів. Проте, щодо останніх, то потрібними є спеціальні заняття з роз’яснення особливостей архівних документів та технології їх обробки, а також оволодіння студентами різноманітними видами аналізу (синхронний, діахронний, аналітичний, теоретичний) та узагальнення емпіричних фактів.

Завершується процес науково-пошукової діяльності студентів оформленням курсових, дипломних робіт, виступом на наукових конференціях та напи-

санням статей. Природно, все це сприяє формуванню творчих умінь майбутніх вчителів, які є складовими їхньої професійної компетентності.

Література:

1. Левківський М.В. Історія педагогіки: Навчальний посібник. – Житомир: ЖДПУ, 2002.- 292 с.

Левковский М.В. Формирование профессиональной компетентности учителя

(средствами историко-педагогического краеведения)

Анализируются возможности историко-педагогического краеведения в направлении формирования профессиональной компетентности будущих учителей вузов.

Ключевые слова: профессиональная компетентность учителя, средства формирования, историко-педагогическое краеведение, научно-исследовательская деятельность студентов.

Levkovsky M. V. Formation of professional competence of a teacher (by means of history and pedagogical countrystudy).

The possibilities of history and pedagogical countrystudy in the direction of formation of professional competence of future teachers of higher institutions are analyzed.

Key words: professional competence of a teacher; means of formation, history and pedagogical countrystudy; research activity of the students.

Левківський Михайло Васильович, професор, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри педагогіки Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Тел.: 22-25-64; E-mail: alexvoz@ukr.net